

**הפעלת הארטילריה
בסיוע לכיבוש מוצב
החרמון 21-22
באוקטובר 1973
אל"ם (מיל') בן-עמי
כהן**

ספטמבר 2004

עריכה: צביקה עופר

הפעלת הארטילריה בסיוע לכיבוש מוצב החרמון - 21 - 22 באוקטובר 1973

אל"ם (מיל') בן- עמי כהן

דצמבר 2001

"העיניים של המדינה"

הר החרמון, שהוא שלוחה דרומית של הרי מול הלבנון, נמצא בגבולה הצפוני- מזרחי של ישראל, במפגש הגבולות שבין סוריה, לבנון וישראל. החרמון מתנשא לגובה של 2,814 מ'.

החרמון היה גבול נחלתו של חצי שבט מנשה, ששכן ממזרח לירדן. שמו הקודם היה גם "שריון" או "שניר", והוא נזכר בשמות אלה בכתבים קדומים כבר במאה ה- 19 לפנה"ס.

הר החרמון או בשמו הערבי "גיבל א- שיח" שולט על כל המרחב שממזרח ומדרום לו- על פתחת דמשק והעיר דמשק ממזרח, על רמת הגולן ועל עמק החולה שמדרום וממערב לו.

בשנת 1967, במלחמת ששת- הימים, נכבש החרמון על ידי צה"ל. לימים הוקם מוצב החרמון בפסגה נמוכה משיאו.

למוצב החרמון חשיבות רבה מבחינה אסטרטגית ומודיעינית. לא בכדי הוגדר מוצב החרמון על ידי אחד מלוחמי "גולני", שהשתתף בכיבושו ב- 22 באוקטובר 1973- "העיניים של המדינה".

בכתיבת סיפור מורשת קרב זה, עמד לנגד עיניי רק סיפור הסיוע הארטילרי בקרב ההיסטורי של כיבוש החרמון על ידי חטיבת "גולני" במלחמת יום הכיפורים.

למרות שהייתי שם, אינני מתיימר לספר את קרב כיבוש החרמון על ידי "גולני". איני מוסמך לעשות זאת ואין ברצוני לנתח את הקרבות שניהלה "גולני" בחרמון.

את סיפורה של הארטילריה בחרמון אני חב לכל התותחנים שנטלו חלק במתן הסיוע ללחימה שם, ובמיוחד לאלה שנפלו במהלך הקרבות.

הצורך לספר את סיפור הארטילריה בחרמון גבר בי במיוחד לאחר שקראתי פרסומים שונים על כיבוש החרמון, שם הובלע חלקה של הארטילריה בקרב ובא לביטוי בשתי מילים: "... בסיוע ארטילרי" או במקרה הטוב, בשלוש מילים: "... בסיוע ארטילרי כבד".

האמת היא, שתרומתם של התותחנים להצלחת כיבוש החרמון הייתה מכרעת! הרבה יותר מזו שבאה לביטוי באמירה הכוללנית: "... בסיוע ארטילרי" !

כאמור, איני מתכוון לעסוק בפרטי קרב החרמון. בתיקי התחקירים שבמחלקת היסטוריה הקרב מפורט לפרטיו- סדר תנועת הכוחות הרגלים, וכן כל שהתרחש במהלך התנועה הארוכה והמתישה בלילה על השלוחה עד "עיקול הטנק" ועד לגבעה 16 שם נתקל גדוד 51 לראשונה. את סיפורה של הארטילריה אני מבקש להציג- לתאר את תוכנית האש המסייעת ואת מסך האש המתגלגל ואת הסיוע בשעות המכריעות של הקרב. על תרומתה הגדולה והמכרעת של הארטילריה בקרב כיבוש החרמון אני מבקש לספר.

"גולני" והחרמון במלחמת יום הכיפורים

כאשר פרצה מלחמת יום הכיפורים, כוח של החטיבה היה ערוך במוצב החרמון. המוצב נכבש על ידי כוח קומנדו סורי מוסק כבר בשבת 6 באוקטובר, בשעות אחרי- הצהריים המוקדמות.

תמצית סיפור קרבות החרמון במלחמה זו (מתוך איתן הבר וזאב שיף, ה"לקסיקון לביטחון
ישראלי", ע"ע "חרמון") :

6 באוקטובר 73- במוצב החרמון 57 חיילים, מהם 14 לוחמי "גולני" והשאר טכנאים ומפעילי ציוד אלקטרוני מהמודיעין ומחיל- האוויר. בשעה 15:00 נוחתים חיילי קומנדו סורים במסוקים סמוך למוצב וכובשים אותו. 13 חיילים הצליחו להימלט. אחדים מהם נורו ונהרגו. 31 נפלו בשבי.

8 באוקטובר 73- ניסיון לכבוש את החרמון על ידי שתי פלוגות מחטיבת "גולני". חיילי הקומנדו הסורים, שארבו במעלה הדרך ומחוץ למוצב (!) פגעו קשות בכוח. 25 לוחמים נהרגו ורבים נפצעו. הכוח נאלץ לסגת.

21 באוקטובר 73- התקפה חטיבתית על מוצב החרמון. חטיבת "גולני" תוקפת בלילה בשני צירים. לאחר קרב דמים שנמשך שבע שעות, כבשה החטיבה את מוצב החרמון. 55 לוחמים נהרגו במהלך ההתקפה הזו.

במקביל הצליחו כוחות של חטיבת הצנחנים לכבוש את מוצב החרמון הסורי במבצע מונחת ממסוקים. בפעולה זו נהרגו שני לוחמים.

מינויי למס"ח "גולני"

ב- 18 באוקטובר, לאחר קרבות הבלימה הקשים בתחילת המלחמה, ולאחר ההבקעה וכיבוש "המובלעת", היה גדוד בה"ד 9 המאולתר בפיקודי פרוס למרגלות תל שמס. בשעות הבוקר המוקדמות קיבלתי פקודה מהאגד הארטילרי שאליו היינו כפופים, שהגדוד סיים את תפקידו הקרבי ועליי להחזיר את חיילי הגדוד לבה"ד 9 ולפזר אותם לקורסים שמהם הוצאו לקראת המלחמה.

מאוחר יותר התייצבו בעמדה חיילי גדוד המילואים להם היו שייכים התומ"טים. בתוך זמן קצר העברנו לגדוד המילואים את העמדה כולה- את התותחים, את הציוד ואת האחריות הגיזרתית, וחיילי בה"ד 9 יצאו בשיירה של ארבעה אוטובוסים בדרכם חזרה לצריפין.

אני לא חזרתי עימם. נסעתי לכפר חרפא שבתוך המובלעת אל מפקדת חטיבת "גולני", שם החלפתי את המס"ח. לאחר חפיפה קצרה הוא יצא לחופשה בביתו ואני נשארתי במפקדת החטיבה. החטיבה הייתה פרוסה על הקו, בחלקה הצפוני- מזרחי של המובלעת- מתל שמס ועד מזרעת בית ג'אן.

באותו היום, בשעות הערב, קיבל מח"ט "גולני", אמיר דרורי, פקודה מאוגדה 36 להתארגן ולתכנן את כיבוש החרמון בנוהל קרב קצר. ההתקפה תוכננה ל- 21 באוקטובר.

זכורה לי תגובתו של מפקד החטיבה, אמיר דרורי, בעת שקיבל את הפקודה לתכנן את כיבוש החרמון. אני בטוח שדרורי הבין את כובד האחריות והנטל שהוטל עליו ועל החטיבה כולה, ובכל זאת ראיתי זיק של שמחה בעיניו. המשימה שהוטלה עליו, **לכבוש את החרמון**, זקפה את גבו.

ל"גולני", משימת כיבוש החרמון, הייתה צורך חיוני, לא רק בגלל החשיבות הצבאית והסמלית של החרמון, אלא בעיקר כדי להשיב לחטיבה את כבודה הפגוע- למחוק את כאב נפילת החרמון ב- 6 באוקטובר ואת זכר ההתקפה הכושלת ב- 8 בחודש. האווירה הייתה ברורה ובולטת- כל חיילי ומפקדי החטיבה היו נחושים להשיב לסורים כגמולם; הם היו מוכנים לכבוש את החרמון לפני כניסת הפסקת האש לתוקפה.

"עמיי", פנה אליי אמיר בהתלהבות, "מה דעתך? קיבלתי פקודה לתכנן את כיבוש החרמון. ההתקפה אמורה להיות בקרוב מאוד, אולי בשבת, אולי ביום ראשון. אתה בא איתי?"

בניגוד לכל תחושות הבטן והראש שהיו לי, השבתי: "בוודאי שאני מצטרף. אני רק מבקש לקבל את אישור הקתמ"ר."

הקתמ"ר, נתי שרוני, אישר את שיבוצי הזמני המאולתר, בהסתייגות אחת: "טוב, אם אתה מאוד רוצה לעלות לכיבוש החרמון אני מאשר, אבל מיד עם סיום הכיבוש אתה יורד מההר וחוזר להמשיך בהכשרת הצוערים בבה"ד 9."

כך, בסיטואציה מקרית, התנדבתי וצורפתי לחטיבת "גולני" כמפקד הסיוע הארטילרי של החטיבה למשימה המבצעית החשובה והאחרונה שנערכה בפיקוד הצפון במלחמת יום הכיפורים לפני הפסקת האש- מבצע כיבוש החרמון ה"ישראלי", בהתקפה השנייה של "גולני" על החרמון.

נוהל הקרב המקוצר

ביום שישי, 19 באוקטובר, הוחלפה החטיבה בקו ויצאה אחורה לשטחי כינוס. עם היציאה מהקו התחלנו בתכנון ההתקפה ובנוהל הקרב לקראת כיבוש החרמון.

בשבת, 20 באוקטובר, הצגנו את תוכנית ההתקפה החטיבתית במפקדת פיקוד הצפון בהר כנען. נקבע שההתקפה תיערך בליל 21-22 באוקטובר.

ביום ראשון, 21 באוקטובר, בבוקר, נערכה בפיקוד קבוצת פקודות אחרונה ואישור תוכניות. באותן שעות נערכו הכוחות בחורשה שלמרגלות הכפר מסעדה.

ב- 21 בחודש, בשעה 16:00 לאחר תדרוך קצר בשטח, מתן פקודות אחרונות, וטיווח חפוז של המטרות, יצאנו רכובים על הנגמ"שים אל עבר נתיבי העלייה ברגל לרכס החרמון.

תוכנית ההתקפה

מבנה השטח ההררי הקשה מאוד על התנועה הרגלית. הטופוגרפיה הגבילה את כיווני ההתקפה והכתיבה את כיוון התנועה למגע של הכוחות- בעיקר את מסלול התנועה של גדוד 51. בתוכנית החטיבתית נקבע שגדוד 51 ינוע רגלית על השלוחה העולה מצפון למגידל שמש עד ל"עיקול הטנק" ומשם לגבעה 16 ועד למוצב החרמון. הסיירת הייתה אמורה לנוע מצפון לכביש על השלוחות, עד לרכבל העליון ומשם למוצב החרמון. כוח "שפיפון", המבוסס על גדוד 13 רכוב על נגמ"שים ומתוגבר בטנקים, נועד לנוע לחרמון בציר הכביש.

הסד"כ הארטילרי שהוקצה להתקפה, מנה 10 סוללות: גדוד 343 מכמ"ת 120 מ"מ (שלוש סוללות) בנווה אטיב; גדוד 335 מכמ"ת 120 מ"מ (שלוש סוללות) בח'דר; פלגת מכמ"ת 120 מ"מ בעמדת האוטובוסים; גדוד 334- שתי סוללות מכמ"ת 160 מ"מ ליד "המנפוחה", וסוללת תומ"ת 155 מ"מ מדרום- מערב ל"מנפוחה".

הקישור כלל: קש"א וקת"ק לגדוד 51; קש"א וקת"ק לסיירת; קש"א לבא"ח.

הקרקע- ידענו שהכוחות אמורים לטפס על שלוחות צרות, תלולות מאוד עם שיפועים של מעל 45 מעלות. השטח היה מסולע, קשה לתנועה, רווי סלעים גדולים. הערכנו שפני הקרקע יקשו מאוד על ההתקדמות וכי שדה הראייה יוגבל עד מטרים ספורים. הבנו שבכל שלבי הטיפוס הכוחות יהיו נחותים מבחינת הגובה ונתונים לשליטה מוחלטת מתא השטח שמעליהם. הקרקע אפשרה לאויב להציב מארבים תוך ניצול הסלעים הגדולים והפרשי הגובה.

האויב- בעת תכנון שלב התנועה הרגלית במעלה ההר על השלוחות הצרות, לא היו בידינו נתונים על היערכות האויב. ידענו כי כוח קומנדו סורי בעוצמה של גדוד ערוך להגנה על מוצב החרמון. הערכנו כי כוחות סוריים נמצאים על המדרונות אבל לא זיהינו חפירות או עמדות. ההנחה הייתה שהסורים יפרסו כוחות קטנים על נתיבי העלייה להר, כדי לעכב ולשבש התקדמות כוחות במעלה ההר.

המסקנה מנתוני השטח והאויב, הייתה כי החל מהיציאה משטחי ההיערכות ליד מגידל שמש ובכל משך התנועה במעלה ההר אנו חייבים להיות מוכנים להיתקלות בסורים.

את הסיוע לחטיבה לא ניתן היה לתכנן כמקובל. מאחר שלא היו בידינו נתונים על היערכות הסורים, הוקצו יחידות האש ת"פ הכוחות, להפעלה לפי קריאה עם היתקלות. ההנחה הייתה שסביב מוצב החרמון הסורים מרכזים את מרב הכוחות, כך שתתחייב התקפה מסודרת עם סיוע ארטילרי, כמקובל בתרגולת התקפה על יעד מבוצר. אבל מחוסר מידע בשלב התכנון, נקבע שתוכנית ההתקפה על המוצב, ובהתאמה תוכנית הסיוע, יתגבשו ויסוכמו רק לאחר שנעלה לגבעות הסובבות את המוצב.

תוכנית האש [וראו פירוט בנספח]

כאמור, לשלב העלייה אל גב ההר לא יכולנו לקבוע תוכנית סיוע "סכמתית". לא היו מטרות ולא ידענו על היערכות האויב. הקרקע אפשרה לסורים לפעול נגדנו עם כוחות קטנים במארבים מדלגים ולפגוע בכוחותינו בכל אתר ואתר, ולעכב את התנועה למשך שעות רבות. תוכנית הסיוע חייבה מתן מענה לבעיה זו, כך שתתאפשר תנועה רצופה ומהירה של הכוחות. שיטת "מסך האש המתגלגל" נמצאה מתאימה לסיוע לכוחות בשלב התנועה במעלה ההר.

תרגולת "מסך האש המתגלגל"

מסכי אש מתגלגלים הופעלו כבר על ידי הבריטים והסובייטים במלחמת העולם השנייה. בחת"ס, בבה"ד 9, נלמדו אמנם עקרונות השיטה, אולם עד מלחמת יום הכיפורים לא פורסמה הוראת קתמ"ר המגדירה את התרגולת הטכנית- המקצועית של שיטת "המסך המתגלגל". שיטת ירי מאולתרת זו כבר הופעלה במלחמת יום הכיפורים ברמת הגולן על ידי מס"ח 7, אריה מזרחי, בסיוע לחטיבה 7 בפריצה למובלעת, כמה ימים לפני קרב החרמון.

בירי לפי שיטה זו, הכוונה היא ליצור לפני הכוח המסתייע ובניצב לו חזית אש שתלווה אותו בהתקדמותו ותחפה עליו. לחזית אש זו יש גם עומק, המאפשר פגיעה באויב מרוחק יותר. רצף האש נשמר על ידי "גלגול" (העתקת) המסך קדימה כל אימת שהכוח המסתייע מתקרב לתחום הבטיחות. מסך האש מועסק על ידי כמה יחידות אש, המכסות את השטח כמטרות קוויות בחזית הכוח המסתייע. כל יחידה מעסיקה קו אחד כאשר יחידה אחרת מעסיקה את הקו השני וכך הלאה על פי מספר היחידות שהוקצו למסך. כאשר הכוח מתקרב לקו ההעסקה הקרוב אליו מעתיקים את האש לקו רחוק יותר. כך נשמר רצף ההעסקה והחיפוי לכוח המסתייע. קצב "גלגול" המסך נשלט באמצעות מילות הפעלה על ידי הקת"ק או הקש"א הנע עם הכוח המסתייע.

התוכנית

הקצייתי לכל ציר התקדמות יחידות אש "בסיוע ישיר": לגדוד 51- שלוש- ארבע סוללות; לסיירת- שלוש סוללות; ולגדוד 13 ולבא"ח את יתרת שלוש הסוללות.

ל"ארגון השטח", רשמנו על כל ציר התקדמות קווי דיווח ומטרות במרחקים של כ- 100 מ'. כל קו דיווח היווה קו מטרות. בכל ציר התקדמות, הסוללות היו מוצבות, בכל זמן נתון, על שלושה קווי מטרות- על הקו הקרוב לכוח; על הקו השני; ועל הקו השלישי, כך שנוצר עומק של כ- 600 מ' בחזית ההתקדמות של הכוח. עם הפעלת האש, פתחו באש הסוללות שהוצבו על הקו הראשון והשני, בעוד הסוללות שהוצבו על הקו השלישי היו רק בכוננות לפתיחה באש.

כאשר הכוח התקדם והגיע לתחום הבטיחות בקרב, שהיה קצר מאוד בשטח זה, בגלל המבנה הסלעי שאפשר מחסה טבעי, העתקנו את האש מקו המטרות הראשון לקו הרביעי והפעלנו את יחידות האש שהוצבו על הקו השלישי. בעת שקו המטרות השני והשלישי היו מועסקים, יחידות האש היו כבר מוצבות על הקו הרביעי, מוכנות לפתוח באש. בשיטה זו הייתה לנו תמיד חזית אש שרוחבה 100 מ' ועומקה כ- 200 מ'. הפעלת תוכנית האש התבססה, כאמור, על מילות הפעלה. לכל קו מטרות הייתה מילת הפעלה נפרדת.

סוללות נוספות היו מוצבות בכוננות לפתוח באש על מטרות נוספות בעומק. התוכנית הייתה "לגלגל" את הסיוע הארטילרי מקו מטרות אחד למשנהו במעלה ההר עד למגע עם האויב או עד ליצירת המגע עם מוצב החרמון.

מטרות לארטילריה ומפות הקוד

כאמור, מאחר שלא היו יעדים מוגדרים, לא ניתן היה לקבוע רשימת מטרות, ולכן קבענו רשימת נקודות מוצא די צפופה, ותכננו את קווי האש למסכים המתגלגלים על צירי ההתקדמות ואת מילות ההפעלה.

את תוכנית האש הכנו על גבי צילומי אורטופוטו ולא על מפות נתוני שטח. ידענו שמפות קוד שלנו נפלו בידי הסורים כבר בתחילת המלחמה, לכן הוחלט בפיקוד לפעול בהתקפה על החרמון עם מפות מאולתרות. סמוך למועד היציאה מהכינוס קיבלנו את צילומי האורטופוטו המאולתרים, ועליהם העלינו בחיפזון, ממש לפני היציאה להתקפה, את נתוני ארגון השטח ואת הקודים ומילות ההפעלה. המפות המאולתרות היו באיכות גרועה. היה קשה להיעזר בהן בניווט בלילה, היה קשה להזדהות, לאתר מטרות ולצייןן.

הפעלת תוכנית האש

לאחר תנועה רגלית קשה במשך כשעה במעלה השלוחה, הגענו לקו שבו החלטנו מראש להפעיל את תוכנית הסיוע. פתחנו באש הארטילרית, ומכאן הכוח לווה בהתקדמותו במסך האש המתגלגל. כך התקדמנו וטיפסנו על שלוחות החרמון כמעט כל הלילה. התנועה הייתה כמעט ללא עיכובים, בביטחון יחסי, כשאש הארטילריה נעה לפנינו כאותו עמוד אש תנ"כי.

הסיירת התקדמה בציר צפוני יותר, על המדרונות שמצפון לכביש העולה לרכבל התחתון, ואילו גדוד 51 נע על השלוחה שמדרום לכביש.

בתוכנית התנועה המבצעית נקבע שחפ"ק החטיבה ינוע בתוך הכוח של גדוד 51, מאחורי הפלוגה הראשונה, קרוב לחפ"ק הגדודי. הקש"א של גדוד 51, סרן הרצל כהן- גם הוא התנדב לקרב זה- נע מעט לפניי, כאשר אישרתי לו להפעיל את תוכנית האש- את המסך המתגלגל.

הפעלת המסך ומגבלות הירי הארטילרי

חשוב לציין שוב כי גבעה 16, גבעה 17, והגבעות 19, 22 ו-24 וכן הרכבל העליון ונקודות מוצא נוספות לאורך נתיבי ההתקדמות נרשמו במפות המאולתרות רק כארגון שטח ולא כמטרות לתקיפה. בתוכנית החטיבתית המקורית נקבע שהמעבר של גדוד 51 דרך הגבעות 16 ו-17, וכן המעבר של הסיירת דרך הרכבל העליון יתבצע בסיוע מסך האש הארטילרית. מסיבות, שאותן אבהיר בהמשך- הביצוע היה שונה מהתכנון.

ראוי להבהיר כאן עובדה טכנית בסיסית, הקשורה לתרגולות הירי בתותחים. אני משוכנע כי חוסר ההבנה של מפקדים בחטיבה ביכולות של הארטילריה לסייע לכוחות- סיוע באש ללחימה, סיוע בתאורה ובזרחן לזיהוי יעדים ומאידך גיסא, חוסר הידע וההכרה במגבלות היכולת הטכנית של הארטילריה דגם 1973- לדייק ללא כל טעות בעת הנחתת האש- השפיעו מאוד על החלטותיהם של המפקדים בחטיבה, במיוחד בעת קרב ההיתקלות, שפרץ באחת במהלך התנועה אל מוצב החרמון. מפקדים ב"גולני" גילו רגישות יתר לכל ירי ארטילרי שורה בטעות קרוב מדי לכוחותינו.

תרגולות הירי וכינון התותחים והמרגמות לעבר מטרות באותן שנים התבססו על פעולה מכנית של מדידת זוויות אופקיות ואנכיות ואיזון הקנים באמצעות פלסי מים. כל אימת שיחידת האש נדרשה לעבור ממטרה אחת למטרה אחרת- במקרה זה, קו אש אחד לאחר- נערכו ביחידה כמה פעולות טכניות לכוון את התותחים/מרגמות לעבר המטרה החדשה. ראוי לזכור כי הארטילריה אז פעלה בעידן של טרום מחשבים וכל הפעולות- החל מהוצאת נתוני ירי במפיי"קים וכלה בכינון- נערכו ידנית. אם נוסיף לכך את הפעולה בלילה, לאחר כ- 20 ימי מלחמה רצופים ומעייפים ואחריות גדולה לחיי אדם ולחץ הזמן, קשה היה למנוע טעויות אנוש.

וכך פעלה התרגולת: לאחר קבלת הפקודה להעתיק את האש למטרה החדשה, בהנחה שהפקודה עברה ברשת הקשר באופן ברור וללא טעות, המשנה הטכני היה מוציא מלוח הארטילריה את נתוני הירי למטרה- קו וטווח. לאחר בדיקת הקע"ת, הפקודה, שהיא בעצם סדרה של מספרים

המבטאים זווית צידוד וטווח, הועברה לצוותים. בכל צוות שני בעלי תפקידים היו אחראים להתקנת הנתונים על כוונת התותח/מרגמה: מפקד הצוות והכוון, שתפקידו לכוון את התותח למטרה. אנשי הצוות פועלים בחשכה, לאורם הקלוש של פנסי כיס ובלחץ של עייפות, זמן ואחריות. במקביל מכינים שאר אנשי הצוות את התחמושת לירי. בתום התקנת הנתונים בכוונת הכוון מבצע "סדרת כינון"- תרגולת שתכליתה הצבת הקנה לעבר המטרה, ורק לאחר מכן הצוות מוכן לירי על המטרה החדשה.

פעולות אלה נערכו בכל פעם שיחידות האש נדרשו להעסיק מטרת חדשה. פעולה זו חזרה על עצמה בכל אחת מ-72 עמדות התותחנים/מרגמות שהופעלו בסיוע לחטיבה- עשרות פעמים במשך הלילה שבו ירתה הארטילריה ללא הרף. הכמות הגדולה של הקנים, כמות המטרות הגדולה ולחץ האחריות והעייפות רק הגבירו את הסיכוי ואת האפשרות הסטטיסטית לטעות בשוגג מצד אחד המפעילים ביחידות האש. זאת ועוד, מרווח הביטחון הקצר שבין חזית הכוח המתקדם לבין חזית האש רק הגביר את הסיכוי והסיכון שפגז טועה יפגע קרוב מאוד לכוחותינו.

וכך אכן אירע. לאחר שעות של הליכה מפרכת במעלה ההר נחת פגז אחד או יותר בתוך אחד הכוחות. הכוח נע אמנם במבנה צפוף אבל היה מפוזר בין סלעי ענק וכך לא נגרמו לו נפגעים. סלעי הענק ספגו את הרסיסים ושימשו מחסה ללוחמים. לאחר הפיצוץ המהמם היינו אפופים עשן ואבק, חרדים לשמוע דיווח על נפגעים ברשתות הקשר. לאחר בירור הסתבר שלא היו נפגעים.

כמובן ש"ירדתי" בקשר על יחידת האש. איימתי והסברתי שפגעו בנו ולמרבה המזל יצאנו מטעות זו ללא נפגעים. ביקשתי שיבדקו אלף פעמים את הנתונים. למרות הכל, הסטטיסטיקה ניצחה.

לאחר התקדמות נוספת- שעות או דקות, אינני זוכר- שוב נחת פגז ממש ליד אחד מכוחות המשנה של גדוד 51, או בתוכו. כך קרה גם בנתיב ההתקדמות של הסיירת. שוב- לאחר בדיקות והערות שהופנו אליי אישית כאילו אני עצמי יריתי את הפגז על כוחותינו- התברר שלא היו נפגעים.

המשכנו להתקדם, כשמדי פעם אש הארטילריה שלנו מטרידה אותנו. בשעה 01:30 לערך הגענו ל"עיקול הטנק". עיקול של כמעט 180 מעלות בכביש, בערך במחצית הדרך בין הרכבל התחתון לרכבל העליון.

את העובדה שעד ל"עיקול הטנק" לא נתקלנו באויב, ניתן להסביר בדיעבד באחת מהאפשרויות הבאות: האחת, הסורים לא ערכו כוחות קומנדו בשטחים נמוכים יותר, ובמרחק גדול ממוצב החרמון עצמו, כדי לחסום את התקדמות כוחותינו במעלה ההר; והאחרת, מסך האש, שגלגלנו בחזיתנו, היה יעיל ו"ניקה" את השטח לפנינו.

אולם, כאשר עברנו את "עיקול הטנק" והמשכנו לטפס מזרחה לעבר גבעה 16, **הורה המח"ט במפתיע, להפסיק את ירי המסך המתגלגל**. שני גורמים השפיעו על המח"ט בקבלת ההחלטה הזו: האחד- לא נתקלנו באויב. זכורים לי דבריו של דרורי לאחר שעברנו את "עיקול הטנק": **"עמי תראה אין אויב"**. כך הוא אמר, בשמחה עצורה ומובנת- **"אין אויב"**. הייתה הרגשה ואולי תקווה סמויה שהסורים נסוגו ועזבו את החרמון ללא קרב. הייתה מעין תחושת הקלה- כאילו הקשה ביותר מאחורינו. נותר עוד ק"מ אחד או שניים עד למוצב. היינו כבר על סף גב ההר, שם התנועה קלה, יחסית למדרונות התלולים עליהם טיפסנו כל הלילה;

הגורם השני- לחצם של מפקדי הכוחות, יודק'ה פלד, מג"ד 51 וויניק, מפקד הסיירת, להפסיק את הסיוע הארטילרי. הם התלוננו שהאש הארטילרית מטרידה ופוגעת בכוחותיהם.

בשלב זה, כאשר הסיירת הייתה קרובה מאוד לרכבל העליון, וכוח החוד של גדוד 51 היה סמוך ל"עיקול הטנק", נחת פגז 155 מ"מ "ארוך" סמוך אליהם, בפיצוץ אדיר שלא גרם לנפגעים.

העובדה ש"אין אויב" והארטילריה שלנו מסכנת את כוחותינו ומפריעה להם, גרמה למח"ט "גולני" להחליט שאין עוד צורך בסיוע הקרוב- במסך האש. קיבלתי הוראה לשנות את תוכנית האש המקורית, כלומר להפסיק את מסך האש ולהעתיק את כל יחידות האש לירי על מוצב החרמון, שהיה במרחק של כק"מ וחצי מאיתנו. בהתאם לכך הוריתי ליחידות האש לחדול מירי המסך ומשלב זה לא ירינו עוד מסך אש או כל ירי אחר קרוב לקו התקדמות הכוחות.

כאן ברצוני להזכיר אירוע דומה במהלך הקרבות ברמת הגולן, לפני ההתקפה על החרמון, שבו התקבלו החלטות שונות.

בעת הפריצה של חטיבה 7 למובלעת, הופעלה לראשונה, כזכור, טכניקת מסך האש המתגלגל. גם שם נפלו פגזים, מדי פעם, קרוב מדי לכוח המסתער. אכן הכוח היה משוריין-טנקים ונגמ"שים- אבל גם לכוח השריון הארטילריה "הפריעה" מדי פעם. אחד המג"דים פנה ליאנוש, מח"ט 7, וביקש להרחיק את האש הארטילרית לעומק, מאחר שהיא מפריעה לו. יאנוש נשאר צמוד לתוכנית האש וענה למג"ד הטנקים: "הארטילריה מפריעה לאויב יותר מאשר לך ולכן תמשיך להפעיל אותה לפי התוכנית!"

מצב כוחות החטיבה בשעה 03:00, למיטב זכרוני, היה כלהלן:

הסיירת- הייתה בתנועה על השלוחה העולה מצפון- מערב לעבר הרכבל העליון, כשהיא קרובה מאוד לרכבל;

גדוד 51 עם חפ"ק הגדוד וחפ"ק החטיבה- בתנועה מכיוון "עיקול הטנק" לעבר גבעה 16. חפ"ק החטיבה נע מיד אחרי הפלוגה המובילה של גדוד 51, כשחפ"ק הגדוד כמה עשרות מטרים לפניו;

הטור הממונע של כוח "שפיפון" עם גדוד 13- בתנועה על ציר הכביש. הכוח לא עבר עדיין את הרכבל התחתון;

הארטילריה כולה- העסיקה את מוצב החרמון ללא תצפית אש, בעוד החטיבה כולה ממשיכה להתקדם ללא כל סיוע ארטילרי צמוד.

יש אויב! – ההיתקלות

כך, במצב שבו נמצאנו, נתקלו כוחות החטיבה באחת, לכל רוחב הגזרה, בכוחות הקומנדו הסוריים שהיו ערוכים בגבעה 16. אש נק"ל מטולי ני"ט ורימונים נפתחה מטווחים קצרים שלא עלו על 50 מ' כל הכוחות הקדמיים של גדוד 51 ושל הסיירת. למרות המוכנות והכוננות למגע, ההיתקלות הייתה מפתיעה וקטלנית. עם הפתיחה באש נפגעו לוחמים רבים, ומספרם עלה וגבר בכל דקה.

הסורים, שלמדו היטב את השטח שממערב למוצב החרמון ועד גבעה 16, ניצלוהו באורח מושכל ונכון. ההיערכות שלהם סביב גבעה 16 ובמיוחד במורדות הקדמיים, שעת ההיתקלות, -03:30 03:00, ונתוני האור והחשכה באותה שעה תרמו להצלחת ההגנה הסורית, עד כדי יכולת להכריע את הקרב בתוך פרק זמן קצר ובטווחי מגע קרובים.

בשעה זו, במיוחד בפסגת החרמון, שולי אופק המזרח כבר החלו להתבהר לקראת הזריחה. השמים שהלכו והתבהרו במזרח כל דקה, סנוורו את כוחותינו שתקפו מזרחה והתקשו לאתר את מקורות האש שנורתה לעברם. כל פרט בשטח שהיה נמוך מקו הרכס נבלע בצל הילת האור המסנוור ממזרח. שעה זו של אור ראשון סייעה מאוד לכוחות הסוריים שהיו ערוכים כשפניהם מערבה כשהאור בגבם. [אור ראשון באותה תקופה היה 05:00. סביר להניח שדמדומי שחר, בגובה זה החלו כבר 30 ד' קודם לכן. משה גבעתי].

המבנה הטופוגרפי של השטח היה אף הוא לרועץ לכוחותינו. חתך מבנה השטח ממערב למזרח, מגבעה 16 לכיוון מוצב החרמון מצביע על המבנה הבא: מנקודת השיא של גבעה 16 לכיוון מזרח פני הקרקע יורדים תחילה במדרון מתון עד גיא קטן במרחק של 50 מ' ממזרח לשיא הגבעה. משם מתרומם מדרון ארוך ומתון עד מוצב החרמון שנמצא במרחק של ק"מ אחד מזרחית לגבעה 16. ההפתעה הייתה גדולה, מאחר שהסורים התחפרו בשורות לרוחב קו ההתקדמות, וקו העמדות הקדמי שלהם היה ממוקם **במדרון** הקדמי של גבעה 16!

נתוני השטח, האור והיערכות האויב בשטח הנמוך מנעו מכוח החרמון של הסיירת וגדוד 51 לזהות את עמדות הסורים. כוחותינו נמצאו אמנם בשטח גבוה בעת ההיתקלות, אבל מצבם היה נחות מבחינת יכולתם לאתר את עמדות הקומנדו הסורי ואת מקורות האש. הכוח של "גולני" היה

מסונוור וחסר סיוע ארטילרי, ולעומתו הכוח הסורי נהנה מתאורה גבית, שהאירה את חיילי "גולני" והבליטה אותם כמטרות. כל חייל "גולני" שהרים ראש מתוך כוונה לאתר את מקורות האש בחזיתו, נפגע מירי בודד ומכוון היטב. זו גם הסיבה למספר הרב של נפגעי ראש בקרב חיילי "גולני".

באחד התחקירים ציין יודקיה פלד, מג"ד 51, שהיה בקו הקדמי קרוב לעמדות הסורים, כי שלושה מאנשי החפ"ק שנעו לידו נפגעו בראשם: הקש"א, סרן הרצל כהן; קצין הקשר, שהיה מימינו; וסמל הקשר, שהיה צמוד אליו ומאחור. הוא עצמו חטף כדור בחזה מטווח קצר מאוד זמן מה לאחר מכן.

חלפו רק כמה דקות מאז שנפתחה האש עד שהחפ"ק החטיבתי נע והתמקם סמוך לקו הקדמי של גדוד 51. תפסנו מיד עמדות תצפית מאחורי סלעים גדולים, וניסינו לצפות ולאתר מטרות בחזיתנו.

עם הפתיחה באש הורה לי המח"ט להחזיר מיד את הסיוע הארטילרי אל המטרות הקרובות. הקש"א של גדוד 51, סרן הרצל כהן, החל מיד להוריד פקודות ליחידות האש שהוקצו לו מראש, כדי לקרב את אש הסיוע אל קו המגע. עד שהגענו לקו הרכס- הליכה של כמה עשרות מטרים- כבר ידעתי שהרצל נפגע ונהרג. כאמור הוא נהרג זמן קצר לאחר ההיתקלות מפגיעה של כדור בעינו, בעת שפקד בקשר את פקודת האש הראשונה. הוא הצליח להעביר את הפקודה אבל נפגע לפני שנתן תיקון למטח שנורה.

מרגע זה הפעלתי את הארטילריה לבד. בכוח היו אמנם קת"קים אבל הם לא יזמו דרישות לאש ולא ידעתי מה מצבם. לעומת זאת, נמצאתי בקו הקדמי והצורך בהפעלת הסיוע היה דחוף. תפסתי עמדה מאחורי סלע, ליד המח"ט, צפיתי לכיוון שממנו ירו עלינו, תוך ניסיון לא מוצלח לאתר את מקורות האש ואת העמדות הסוריות. הורדתי פקודות אש לכל הסוללות שעמדו לרשותי וטיווחתי את הארטילריה.

ככל שאני זוכר עברו רק כמה דקות מאז התחלנו לפקוד על העתקת האש חזרה לקו המגע ועד שהאש פגעה בעמדות הסוריות. לפי עדותו של יודקיה פלד עברה שעה שלמה מרגע ההיתקלות ועד שקיבל שוב סיוע ארטילרי. מטבע הדברים, תיאור האירועים בשדה הקרב הוא "רשומון" וכל אחד זוכר פרטים אחרים, ולעיתים התיאור של אותו אירוע נראה כאילו היו אלה שני אירועים שונים. מאחר שהפעלת הארטילריה בקרב החרמון לא נחקרה עד עצם ימינו אלה, חילוקי הדעות נותרו בעינם.

מכל מקום, מרגע ההיתקלות, אינני זוכר שנערך ניסיון כלשהו לארגן התקפה מסודרת- גדודית, חטיבתית, או אפילו פלוגתית- מתואמת או אפילו לא מתואמת עם הארטילריה. הכוחות רותקו למקומם וההתקדמות נעצרה.

מרגע שהסתיים הטיווח, בשעה 04:00, לערך, הארטילריה לא הפסיקה לירות! ירינו במשך שעות מאות ואולי אלפי פגזים ופצצות מכל הסוגים- 155 מ"מ, 120 ו- 160 מ"מ- על השטח שבחזית קו המגע. ירינו עד שנגמרה התחמושת, עד שעלתה השמש למרום השמים, עד שהיינו בטוחים שהכוח הסורי הושמד או נטש את עמדותיו והותיר את השטח ריק במעלה ההר לכיוון המוצב.

האנטנות הבולטות של חפ"ק החטיבה משכו אלינו אש מכל הכיוונים- אש נק"ל ובזוקות, שנורתה מטווח קצר. עמדתי סמוך מאוד למח"ט דרורי. ניסינו יחד לאתר את עמדות הסורים. לא הצלחנו לזהות דבר. במשך כל הזמן שמענו קריאות בלתי פוסקות "פצוע. חובש, חובש!" בכל רגע היו נפגעים נוספים- רובם הגדול נפגעי ראש. פינוי הנפגעים לאחור, בעיקר בשטח ההררי הקשה, חייב להקצות לוחמים שירדו מקו המגע. ככל שחלף הזמן הידלדל קו המגע וירדו עוד ועוד לוחמים פצועים ומפנים.

עוד לפני שהצלחתי לסיים את הטיווח ולקרב את אש הארטילריה לקו המגע, נפגע המח"ט מכדור בבטנו. לפני שפונה העביר דרורי את הפיקוד ליואב, קצין האג"ם של החטיבה. בתוך כמה דקות נפגעו מפקדי הכוח- המח"ט נפצע ופונה; מג"ד 51 נפצע ופונה; מפקד הסיירת, ויניק, ושני מ"פים מגדוד 51 נהרגו.

כאמור, קצין האג"ם של החטיבה, יואב, קיבל את הפיקוד על החטיבה, הכוחות של גדוד 51 הידלדלו מאוד. היו אמנם ניסיונות והצלחות מקומיות של חוליות לוחמים מפלוגה א' של הגדוד, שהסתערו ופרצו אל בין העמדות הסוריות, אבל ככלל החטיבה נבלמה ונתקעה. היה חשש שהסורים ייזמו התקפת נגד, ומכאן הצורך הדחוף להנחית אש ארטילרית על קו העמדות הסורי. לא עלה בידי לאתר בדיוק את מקורות האש, אבל הבנתי שהסורים ממוקמים בגיא שבחזיתנו, נמוך מקו האופק, קרוב מאוד אלינו. החלטתי לטווח אותם בשיטת ה"זחילה", כ"מטרה קרובה". כלומר, לאחר כל מטח שנפל בשטח תיקנתי את האש כדי לקצר את טווח אליי. כך חזרתי על הפקודות "פחות 100" או "פחות 50", עד שהפגזים החלו לנחות ממש עלינו. או אז הרחקתי את האש ב- 50 מ' ופקדתי "אש לתכלית".

בעקבות נחיתת הפגזים על עמדות הסורים פחתה אש הנק"ל הסורית. החשש מהתקפת נגד סורית פחת. הנחתת האש נתנה שהות לחטיבה, שנפגעה ונעצרה, לארגן מחדש את מערכת הפיקוד, ולצבור כוח לוחמים נוסף- כוח של הבא"ח ולוחמים ששבו מפינוי הנפגעים.

כיבוש מוצב החרמון

השעה הייתה כבר 08:00 - כחמש שעות לאחר ההיתקלות. במהלך כל השעות הללו ירינו מאות ואולי אלפי פגזים ופצצות. לאחר שהאיר היום ניסו שני מטוסים של חיל האוויר לסייע לחטיבה בתקיפת השטח שבינינו לבין מוצב החרמון. לא היו טנקים שיוכלו לסייע לנו. הם נתקעו על ציר הכביש ליד הרכבל התחתון, ומשם לא נתאפשר ירי על ההיערכות הסורית שממזרח לנו. **הסיוע היחיד שקיבלה החטיבה, היה של הארטילריה!**

משעה 03:00, שעת ההיתקלות, ירתה הארטילריה כ- 5,000 פגזים ופצצות, רובם אל אזור העמדות הסוריות ממזרח לגבעה 16.

בשלב מסוים קיבלתי דיווח מיחידות האש שבעמדות נותרה כמות מעטה של תחמושת.

מוקדם יותר, באותו בוקר, הודיע אלוף הפיקוד, חקה, ליואב, קצין האג"ם של החטיבה, שיחידות מחטיבת הצנחנים הוקפצו במסוקים לרכבל התחתון, והכוונה שהם יתגברו את הכוח של "גולני" בגבעה 16. ומפקד כוח הצנחנים **יקבל פיקוד** וישלים את מהלך כיבוש מוצב החרמון.

ראינו את המסוקים, שהעבירו את הצנחנים- כוח "אורז"- לרכבל התחתון. שכבנו בעמדות מאחורי הסלעים והמתנו לגמר צבירת הכוח ולחבירה עם כוח הצנחנים.

בערך בשעה זו [08:25], אחד מחיילי "גולני" הרים את ראשו לכיוון מזרח וראה שלושה חיילים סורים מניפים דגל לבן. הוא פתח בצעקות: "הם נכנעים, הם מרימים דגל לבן". אחרים הזהירו אותו שזו כנראה מלכודת. מיד לאחר מכן זיהינו כמה מוקדים נוספים של חיילים סורים המניפים דגלים לבנים. באחת קלטנו שהסורים נשברו. **ההנחתה הארטילרית הכבדה והממושכת שברה אותם.** רוב הכוח הסורי נפגע או נס, ואלה שנותרו- נכנעו.

יואב הבין כי זו ההזדמנות האחרונה של חטיבת "גולני" לכבוש את מוצב החרמון עם כוח של "גולני" "נטו". החבירה עם כוח "אורז" לא בוצעה עדיין, ובשלב הזה ניתן היה עדיין לתאם עם הפיקוד לעצור את כוח "אורז".

יואב פעל במקביל בשני מישורים: הוא פנה לאלוף הפיקוד וביקש, ממש ביקש, שיעצור את כוח "אורז"; ובו- בזמן פקד על חיילי "גולני" את אותה פקודה היסטורית שלא אשכח: **"חיילי גולני היכוננו להסתערות על מוצב החרמון. גולני נוע לכיבוש מוצב החרמון!"** כולנו, 40-60 לוחמים, התרוממנו מאחורי מחסה הסלעים והתחלנו להתקדם. הלכנו ללא ירי של נק"ל או ארטילריה. הלכנו זקופים במבנה קרבי מפוזר, בתנועה לקראת מגע. צעדנו לכיוון מוצב החרמון. את אש הארטילריה העתקתי לעומק אל עבר מוצב החרמון.

בדרך עברנו בין העמדות הסוריות המרוטשות. ראינו חיילים סורים הרוגים שנפגעו מפגיעות ישירות של פגזי הארטילריה או מרסיסי הפגזים. חלקם גססו, חלקם הרימו ידיים ונכנעו. כמעט בכל מטר רבוע ראינו מכתש ובו זנב של פצצת מרגמה או שאריות של מרעומים ורסיסי הפגזים.

שטח נרחב ועמוק סביב העמדות הסוריות ההרוסות היה "חרוש" מכתשי נפילות של המון פגזים ופצצות- המון!

קראתי בספר על כיבוש החרמון, כי "ירי טנקים על גבעה 16 ואש ארטילרית כבדה הם שהכריעו את הקרב", ו"כל שנותר לחיילי גולני היה לסרוק את השטח ולהשתלט על מוצב החרמון שהיה עזוב." הכל נכון למעט "ירי הטנקים". לא היה שם ירי של טנקים! ההתנגדות הסורית נשברה רק כתוצאה מהאש הארטילרית שפגעה בהם אנושות.

כך התקדמנו עד שער מוצב החרמון, ומשם עלינו אל גג המוצב.

דגל נשלף מתרמילו של אחד הלוחמים, ובמצלמה שנדחפה לידי צילמתי את אותן תמונות ידועות של חיילי "גולני" המניפים את דגל ישראל על אחת האנטנות שבגג המוצב.

הייתה שמחה והתרוממות רוח.

סיכומו של קרב

ש' בידוול, מחבר הספר **התותחנים בקרב**, העוסק בארטילריה הבריטית במלחמת העולם השנייה, כותב כי רבים מההיסטוריונים הצבאיים אינם נוהגים לתחקר את הארטילריה:

... סיוע, כפי שאנו אומרים- לחיל הרגלים ולטנקים, במאבקם עם האויב- מאבק מרובה אבדות ומסוכן, הרי זה נושא שאין דנים בו אלא לעיתים רחוקות, ולא בכל מקום מבינים אותו עד תום.

... היסטוריונים צבאיים נמנעים מלגעת בטקטיקה של הארטילריה- מאחר שהם רואים אותה כעניין טכני לחלוטין, שאינו יפה לקורא הכללי.

... הריני טוען כי ארטילריית השדה של חיל התותחנים המלכותי קיימת אך ורק כדי להרוג או להכניע אותו אויב, אשר אחרת עשוי היה לטפל באותה דרך בחיל הרגלים שלנו

אכן בידוול צודק. אני מזדהה לחלוטין עם מסקנותיו ממלחמה שנערכה כמעט חצי מאה שנים קודם לקרב החרמון. אמנם, לאחר הקרב תוחקרתי על חלקה של הארטילריה, החל משלב ההכנות ופריסת יחידות האש ועד שלבי הפעלת תוכנית האש, אולם היה זה תחקיר טכני, לצאת ידי חובה, רק על טכניקת הפעלת הסיוע הארטילרי.

לאחר שהמח"ט, מג"ד 51 ומפקדים רבים ברמת הפיקוד בקו ההסתערות נפצעו או נהרגו, סמוך להיתקלות בגבעה 16 והפתיחה באש, נותרתי אחד המפקדים הבודדים, אולי היחיד בדרגת סא"ל, שהיה בקו המגע עם הסורים. הייתי שם כל הזמן, מתחילת ההיתקלות ובמשך כל אותן שעות שבהן הארטילריה כתשה את האויב באש רצופה של תותחים ומרגמות כבדות, ועד לכיבוש מוצב החרמון.

"קרב החרמון של 'גולני'", אמר לי חוקר בכיר במחלקה להיסטוריה במטכ"ל, בפברואר 2000, "הוא הקרב שנחקר יותר מכל קרב אחר. ובכל זאת, הוא קרב שעד היום לא יודעים בוודאות מה באמת היה שם. מפקדים נהרגו או נפגעו והורדו מההר בחשכה. לכן עד היום קשה לשחזר מה בדיוק היה שם."

אינני מתיימר לדעת "מה קרה בקרב" טוב כמו מפקדי חטיבת "גולני". הייתי רק מפקד הסיוע. כמפקד מסייע לא הייתה לי כל אפשרות טכנית להאזין לרשתות הקשר של יחידות המשנה של המסתייע במיוחד בתנועה רגלית בלילה כששרותי שני מכשירים נישאים ובאחד מהם אני מקושר לרשת המבצעים החטיבתית לקבלת הוראות מהמח"ט ובאחר אני מקושר ליחידות האש ולבקרת האש. רוב הזמן עסקתי בהפעלת רשת ניהול האש המסייעת. עסקתי גם בבקרת האש הארטילרית לאחר שהקש"א, סרן הרצל כהן, נהרג בתחילת ההיתקלות. מכל הבחינות קשה היה, בעיקר לאחר ההיתקלות, לעקוב בזמן אמת אחר פרטי התפתחות הקרב אצל כלל כוחות החטיבה. עמדתי סמוך מאוד לדרורי, המח"ט, עד שנפצע. עמדנו יחד, כמעט צמודים מאחורי סלע גדול,

מנסים לתפוס מחסה, תוך ניסיון לא מוצלח לאתר את מקורות הירי מהעמדות הסוריות שבחזיתנו. דרורי נפגע בבטנו מכדור בודד, כנראה מצלף. הוא צעק לקי האג"ם שיקבל פיקוד ומיד פונה על ידי ארבעה חיילים.

הסיוע הארטילרי תרם רבות, לדעתי אפילו תרומה מכרעת, להצלחת כיבוש מוצב החרמון. אני משוכנע כי ללא הסיוע הארטילרי הכבד, הקרוב, הממושך, המרוכז והמדויק, תוצאת הקרב בחרמון הייתה שונה. אפשר שהחרמון לא היה נכבש מידי הסורים עד הפסקת האש או לחילופין בדפי ההיסטוריה היה רשום עדי עד כי גם החרמון הישראלי נכבש על ידי חטיבת הצנחנים ולא על ידי "גולני".

הסיוע הארטילרי הכבד אפשר לחטיבת "גולני" הפצועה והפגועה לכבוש את החרמון מידי הסורים בכוחות עצמה ללא עזרה מצד חטיבת הצנחנים.

מצאתי לנכון לציין כאן גם את ההתייחסות לקרב החרמון בספרו של תא"ל (מיל') אלישיב שמשי, **לעזאזל, איפה אני נמצא**, הן בסוגיות של התמצאות וניווט. בספרו זה מציין שמשי כי מערך ההגנה הסורי על מוצב החרמון וליד גבעה 16 קרס רק "לאחר שטנקים ישראלים של כוח 'שפיפון' פתחו באש". קביעה זו אין לה אחיזה במציאות. בקו המגע על גבעה 16 לא היו טנקים במשך כל הקרב. לכל הפחות לא היו שם טנקים עד לשלב שבו התחלנו להתקדם אל מוצב החרמון. לא זכור לי מתי עלו טנקים מעל קו "עיקול הטנק", אבל לבטח היה זה מאוחר יותר באותו הבוקר, רק לאחר שנפתח ציר הכביש ורק לאחר שכוח של גדוד 51 הגיע למוצב החרמון. זאת ועוד, מציר הכביש אין כל אפשרות להעסיק באש שטוחת מסלול את עמדות הסורים ממזרח לגבעה 16. הטנקים היו באותו הזמן בשטח נמוך ממערב לרכבל התחתון. חשוב להדגיש שוב, לא היה כל ירי טנקים בסיוע לחטיבת "גולני" במשך כל הקרב. **חיילי "גולני", הם ורק הם כבשו את החרמון הישראלי ואת מוצב החרמון ב- 21 - 22 באוקטובר 1973.** לא השריון, לא חיל האוויר, לא הצנחנים, לא ההנדסה הקרבית, לא המודיעין, ולא כל גוף צבאי קרבי אחר סייעו לחטיבת "גולני" בביצוע משימתה- **התותחנים, ורק התותחנים, היו אלה שתמכו בחטיבה בשעותיה הקשות על גבעה 16, חיפו עליה וסייעו לה להשלים את משימתה.**

הארטילריה, ובעיקר ההנחתות הכבדות אחרי ההיתקלות בגבעה 16, היא ששינתה את מצב הנחיתות שאליו נקלעה החטיבה, ואפשרה לחטיבה הפצועה והפגועה להמשיך במשימתה ולכבוש את מוצב החרמון בכוחות עצמה!

מרגע בו פתחו התותחנים באש לאחר ההיתקלות ועצירת ההתקפה- אש מסייעת כבדה ומרוכזת, צפופה ומתמשכת עד גמר כיבוש המוצב- לא היו בחטיבת "גולני" נפגעים נוספים. עד המוצב עלינו זקופים, נענו במבנה קרבי לקראת מגע. לא נלחמנו. לא נותר אויב להילחם בו. לא ירינו, רק התקדמנו.

טוב היה לו זכרו לארטילריה את תרומתה להצלחת הקרב המפואר של "גולני" בכיבוש החרמון הישראלי. טוב היה לו זכרו כי "גולני" בעזרת הארטילריה כבשה את החרמון ולא הצנחנים.

סוף דבר

עליתי אל פינת גג המוצב הצופה מזרחה אל עומק העורף הסורי בואך דמשק. ביקשתי וקיבלתי יחידת אש שהייתה מכוונת לעומק השטח הסורי, כדי לטווח מטרה. רציתי להשלים את כיבוש מוצב החרמון- לציין את העובדה שחזרנו לחרמון- בטיווח סמלי של מטרה בעומק השטח הסורי. בפקודת האש שהורדתי ליחידה ציינתי בחגיגות: "קצין חת"ם מטווח מהחרמון".

כשסיימתי את הירי על המטרה חשתי כי סיימתי את משימתי בחרמון. יכולתי לרדת. סיימתי את משימת ההתנדבות שלי בחרמון.

יחד עם קמב"ץ הסיוע, סגן אודי בהרב, נפרדנו מאלה שנותרו במפקדת החטיבה והתחלנו לנוע רגלית במסע האימים, בדרך היורדת מהחרמון אל ברכת רם. בדרך מהמוצב לרכבל העליון, עברתי שוב ליד גבעה 16, שם פעלו כבר אנשי הרבנות הצבאית לאיתור חללים. איתרתי את מקום הקרב

ומצאתי שם את גופתו של סרן הרצל כהן ז"ל. כאמור, הוא נהרג מפגיעת כדור בעינו. קראתי לאנשי הרבנות לזיהוי המת ודאגתי לפינויו.

הירידה מההר הייתה גם היא מלחמה קטנה. התנהלנו ברגל על ציר תנועה סתום, מול כוחותינו שעלו אל ההר. במהלך התנועה הותקפנו על ידי מטוסים סוריים מחפשי נקם. חרדנו לשלומנו בעיקר שלא ניפגע מאש הנ"מ הפרועה והמתלהבת שנורתה על ידי כוחותינו לעבר המטוסים התוקפים. כך ירדנו והתרחקנו מאזור הקרב, עד למפגש עם הנהג והרכב שהסיע אותנו למרכז הארץ. בתוך שלוש שעות יצאנו מליבה של תופת המלחמה אל העורף התומך, הבית והמשפחה.

נספח א'

מבצע "קינוח" - כיבוש מוצבי החרמון (ליל 22-21 אוקטובר 73)

כללי

59. בליל 21-22 באוקטובר 73, ובבוקר שלמחרתו, כבשו כוחות מחטיבת חיר"מ 317 את מוצבי החרמון הסוריים וכוחות מחטיבת חי"ר 1 כבשו את מוצב החרמון הישראלי, לאחר כישלון הניסיון הראשון לכיבוש מוצב החרמון הישראלי, ב-8 באוקטובר.

הרקע

60. בין ה-9 ל-20 באוקטובר נבדקו מספר פעמים אפשרויות כיבוש החרמון, בעיקר ע"י מקצח"ר, חטיבה 1 וחטיבה 317, אך הן לא הוצאו אל הפועל בגלל מחסור ב-סד"כ, ובפרט באמצעים.

החלטת הפיקוד הייתה כי לא תיתכן הפסקת אש ללא כיבוש החרמון, אך לאחר הכישלון ב-8 באוקטובר יש להכין את המבצע כראוי. המסקנה מכך הייתה, שיש להמתין לרגיעה יחסית לייצוב הקו בגזרת "המובלעת", ואזי להתרכז בחרמון.

במשך כל תקופה זו המשיך פיקוד הצפון להנחית אש ארטילרית על מטרות שונות בגזרת החרמון, ומטוסי ח"א קבלו הוראה לשחרר על החרמון את כל החימוש העודף, לאחר כל גיחה בצפון, כדי לערער את מודל החיילים הסורים ולהסב להם נפגעים, לקראת ההתקפה על החרמון.

לבד ממניעת צה"ל מלהשתמש במוצב החרמון למטרות מודיעין וארטילריה, ניצלו הסורים את החרמון לטיווח הארטילריה שלהם ולתצפית על שטחנו. לקראת ה-20 באוקטובר הלכה ונתגבשה הכוונה שלא להסתפק בשחרור מוצב החרמון הישראלי, אלא יש לחשוב על "כיבוש מוצבי החרמון הישראלי והסורי ותפיסת מאחז בשיא החרמון".

הערכת המצב הפיקודית קבעה, כי יש להקצות למשימה כזו 2 חטיבות חי"ר מעולות. לפיקוד היו באותה תקופה רק 2 חטיבות כאלו - חטיבת חי"ר 1 וחטיבת חיר"מ 317.

חלוקת המשימות בין 2 החטיבות והטלת כיבושו מחדש של החרמון על חטיבה 1, נבעה בין היתר, מסיבות מורליות ומהעדפת חטיבת חיר"מ לפעולה מונחתת ממסוקים.

א. קרקע

עם כיבוש מוצב החרמון ע"י הסורים, החלו אלו לפרוץ דרך מהמוצב הסורי מעבר לרכבל העליון (1).

ב. אויב

ע"פ תצלומי אוויר, ועל פי הערכת כוחותינו, נראה היה ערב המבצע, כי

במוצבי החרמון הסורי ישב גדוד קומנדו מוגבר מס' 83.

כוח האויב במוצב החרמון הישראלי הוערך גם כן בגדוד מוגבר לערך, והונח שהכח הקים עמדות והתחפר על הגבעות לאורך הדרך המובילה אליו

(2).

ג. ההכנות

לאחר כישלון ההתקפה הראשונה על החרמון, היה ברור לפיקוד הצפון כי יהיה צורך בניהול קרב מלא לכיבוש החרמון, ובסד"כ גדול יותר, כי ההתקפה תצטרך להיות מתוכננת היטב כי יהיה זה מבצע משולב. מטה מיוחד, בראשות רמ"ט הפיקוד, תא"ל יקרתיאל אדם, עסק בתכנון כיבוש החרמון.

לצורך השגת מודיעין, בוצעו מס' תצלומי אוויר ומוקמה תצפית מיחידה 269, ב"מצפה שלגים", שממזרח למוצב החרמון הישראלי.

נוהל הקרב מפקודת ההתראה הראשונה ועד אישור התכנית ערך לסירוגין כשבוע ימים.

(1) פירוט ראה בפסקה 2, לעיל.

(2) בדיעבד הסתבר כי נמצאו הבדלים ניכרים בין מה שנראה ב- תצ"א, לבין המציאות.

6 התוכנית

א. כללי

תוכנית כיבוש מוצבי החרמון, התבססה על התקפת לילה דו חטיבתית.

חטיבת חיר"מ 317 מוקטנת נועדה להיות מונחת אחר הצהריים במסוקים, לכיבוש מוצבי החרמון הסורי. חטיבת חי"ר אחת מוקטנת, נועדה לכבוש את מוצב החרמון הישראלי, בסיוע ארטילריה ו- ח"א. 2 פלוגות מחטיבה 317 נועדו לשמש עתודה לכל הכוחות במבצע.

המבצע תוכנן כמבצע פיקודי.

חטיבת חיר"מ 317

חטיבת חיר"מ 317 מוקטנת נועדה להיות מונחת ממסוקים צפונית ל"מוצב הפיתולים": גדוד 471 נועד לכבוש עם חושך את "מוצב הפיתולים" ולטהר את השטח עד לפני המוצב הסורי: גדוד 567 נועד לעבור דרך גזרת גדוד 471, ולכבוש אתה מוצב עצמו. במקביל בתנועת שני הגדודים נועד כוח קטן לטפס לשיא החרמון (ני"ג 2814), שלא היה תפוס.

ב. חטיבת חי"ר 1

משימת חטיבה 1, כפי שהוגדרה בפקודת מפקדת פיקוד צפון, הייתה- כיבוש מוצב החרמון הישראלי, מדרום, שלוש צירים עיקריים: פתיחת ציר הכביש מג'דל שמס- מוצב החרמון ע"י רק"ם, וטיהור מאחזי האויב ב"רכבל העליון" וב"רכבל התחתון" עד "ש" ועוד 12

הרכב הכוחות ומשימותיהן היו כדלקמן:

(1) גדוד 51- לסרוק ולטהר את רכס 1614, 1802, לכבוש את "עיקול הטנק", "הרכבל העליון", גבעה 16, גבעה 17 ומוצב החרמון.

(2) גדוד 8 (הטור הממונע)- יפתח את ציר הכביש, יסייע בכיבוש "הרכבל התחתון", "הרכבל העליון" ומוצב החרמון.

- 3) יחידת סיור 69- תכבוש את "הרכבל העליון", תנוע עד אוכף 800 (כק"מ צפונה ל"רכבל העליון") ותהיה בכוננות לסייע בכיבוש "הרכבל העליון", בכיבוש מוצב החרמון או לבצע חבירה עם הכוח מיחידה 269 ב"מצפה שלגים".
- 4) גדוד 17 בהרכב 2 פלוגות- יחסום מכיוון דרום- מזרח ויפגע בכוחות האויב הנסוגים (1).
- 5) כוח "זמיר"- יארגן את הזחל"מים בשטח.
- 6) כוח "זרקור"- יאיר גזרת הפעולה מהר אודם.
- ד. יחידה 269 בהרכב של פלוגה תחסום בין מוצב החרמון הסורי לבים מוצב החרמון הישראלי.
- ה. כוח בן 2 פלוגות בפיקוד סמח"ט 317 ישמש כעתודה פיקודית למבצע. הכוח ימוקם במחניים, בכוננות להטסה במסוקים.

ו. סיוע

- תוקצה ארטילריה, בסיוע ישיר, לכל כוח מבצע, למשך כל המבצע. יינתן סיוע צמוד לפני הכוחות משך כל ההתקרבות, עד היעדים, תוך ירי ארטילרי על רכס החרמון, בתנועת המסוקים.
- ז. חטיבות 1 ו-317 קיבלו הוראות להיות בכוננות לסייע, כל אחת לחטיבה השנייה, במקרה של תקלות בביצוע המשימה.
62. יום "ע" ושעת "ש" למבצע נקבעו ל-211,800 כשעת ה- "ש" משמעה תחילת כיבוש "מוצב הפיתולים" ותחילת התנועה לכיבוש החרמון הישראלי (2).

(1) בפועל בוצע ע"י גדוד 12.

(2) הצעה לכיבוש החרמון ממזרח (מכיוון חאדר) נדחתה בגלל קשיי אווירות ובגלל קשיים צפויים בפינוי נפגעים.

א. כללי

כיבוש מוצבי החרמון התנהל ע"פ התוכנית, תוך כדי שינויים שנבעו מהתפתחות המצב בזירת הלחימה. להתקדמות קדמו ריכוך ארטילרי ואווירי ניכר, במשך ה- 21 באוקטובר, שרובו הופנה לעבר יעדי חטיבת חיר"ם 317, בעיקר בשל הכוונה להנחית את כוח המסוקים לאור היום, בשל החשש מפני התנגדות חזקה של האויב.

ב. ההתמקמות ב"מצפה שלגים"

בליל 20-21 באוקטובר מיקמה יחידה 269 תצפית בת 8 לוחמים ב"מצפה שלגים". התצפית תוגברה ב- 21 באוקטובר, עד לכדי פלוגה, כשהכוחות נעו מהאזור שמצפון לחאדר. משימת הכוח הייתה לשמש כתצפית ולדוח לפני הקרב ובמהלכו ולחסום את הציר בין המוצב הסורי למוצב הישראלי.

ג. כיבוש מוצבי החרמון הסוריים

ב- 211400 באוקטובר החלו סבבי המסוקים שנשאו את לוחמי חטיבה 317 אל עבר נקודות הנחיתה, כ- 2 ק"מ צפונית ל"מוצב הפיתולים". הפרעת האויב לפעולה נמנעה, הודות לסיוע הארטילרי ולסיוע ח"א.

צבירת הכוח נמשכה כשלוש שעות, כאשר בוצעו 27 גיחות עם 5-6 מסוקים. סה"כ הונחתו 626 לוחמים על נשקם וציודם.

ב- 211820 באוקטובר נתפס שיא החרמון ע"י כוח בן 20 לוחמים, שכלל קת"ק. תחילת תנועת כוחות החטיבה לעבר "מוצב הפיתולים" הייתה ב- 211810. המוצב נכבש לאחר 50 דקות תוך התנגדות קלה בלבד של הסורים. החזקת המוצב אפשרה שליטה על ציר הירידה מזרחה, לערנה, ועל ציר התנועה של החטיבה דרומה, לעבר מוצב החרמון הסורי.

לאחר כיבוש "מוצב הפיתולים" כבש גדוד 471 מספר עמדות שבין "מוצב הפיתולים" למוצב החרמון הסורי. הלחימה על עמדות אלה נמשכה כשעה וחצי, בעיקר בגלל קצב התקדמותם האיטי של הכוחות כשההיתקלויות היו מטוחים קרובים מאוד. מכוחות האויב נהרגו 12 חיילים. לגדוד לא היו נפגעים. מוצב החרמון הסורי נכבש ב- 220330, ע"י גדוד 567.

במהלך הכיבוש לא נורתה אף ירייה והמוצב נמצא נטוש, למרות היותו ממוקש, מגודר ומכיל בונקרים.

כוחות החטיבה הסתייעו בכיבוש מוצב החרמון הסורי בסיוע ארטילרי שהיה יעיל, צמוד לכוחות, והקטין את מספר הנפגעים. גם מסוקים, שהובילו את הכוחות לחרמון, נהנו בעת היותם באזור ההר מסיוע ארטילרי צמוד משני צדי מסלול הטיסה, כדי למנוע אפשרות פגיעה בהם ע"י מחבלים עם נשק נ"מ (1).

לכוחות החטיבה היו 2 הרוגים ו- 5 פצועים בכל מהלכי כיבוש מתחם החרמון הסורי.

ד. שלבי כיבוש מוצב החרמון הישראלי

(1) משעת ה- "ש" ועד ההיתקלות האחרונה

תנועת הכוחות החלה באיחור קל, בשעה 211900 לערך. הטור הממונע החל לנוע ב- 212100, כדי ליצור את הדירוג המתוכנן. הכל התנהל ללא אירועים מיוחדים, עד 220200. בשעה זו הגיע גדוד 51 לאזור שמדרום לגבעה 16, הטור הממונע הגיע ל"עיקול הטנק" ואילו הסיירת החטיבתית עברה את ה"רכבל התחתון" בלי להיתקל באויב, והגיעה לאזור אוכף 800.

2) מההיתקלות הראשונה ועד עלות השחר

ב- 210200 נתקל כוח מגדוד 51 דרומית לגבעה 16 (נ"ג 2072) בכוח אויב מחופר. גבעה 16 הייתה, למעשה מוצב שולט על הציר, והסורים הספיקו להתארגן בו היטב ולבנות עליו עמדות בחיפוי הדדי. על גבעה 16, שהייתה למעשה היעד המרכזי בדרך למוצב החרמון, לא נורתה אש ארטילרית לפני ההסתערות (1). הלחימה על גבעה 16 וגבעה 17, שממזרח לה, הייתה קשה והיו בה נפגעים רבים. הסיוע הארטילרי, שבו נסתייע הכוח, נפסק בעת שנהרג הקש"א. כוחות גדוד 51 ניסו לכבוש את הגבעה מסי פעמים, אולם בכל המקרים נתקלו באש יעילה משתי משתי הגבעות כאחת. במהלך הלחימה טעה אחד הכוחות בניווט וגרם לעיוות תמונת הקרב ולירי כוחותינו זה על זה, שכן קשה היה להבחין במקורות הירי. בגלל הקשיים שנוצרו, הורה המח"ט (ב- 210300 לערד), שנמצא באותו זמן על המדרון של גבעה 16, לסיירת החטיבתית לכבוש את "הרכבל העליון" במקום גדוד 51. עם עלות השחר נפצעו מח"ט 1 ומג"ד 51, וקצין האג"ם החטיבתי נטל את הפיקוד על הכוחות. לפני פציעתו הורה המח"ט לפלוגה מגדוד 17 לנוע לעברו ולסייע בכיבוש גבעה 16. הסיירת כבשה תוך תנועה מצפון-מזרח אוכף 800- את "הרכבל העליון", את גבעה 22, ללא התנגדות, עד עלות השחר. נגרמו לה הרוגים ופצועים. הטור הממונע שהה בזמן זה באזור "עיקול הטנק"...

(1) נוסף לארטילריה, שהוקצתה למבצע, הופעל גם צוות מרגמה 120 מ"מ מהר דב (באחריות חטמ"ר מירון) לסייע לכוחות.

3) מעלות השחר ועד כיבוש מוצב החרמון הישראלי

קצין האג"ם, שפיקד על החטיבה, קידם את הפלוגה מגדוד 17 למדרון של גבעה 16, ובחסות האש של הפלוגה פונו נפגעי גדוד 51. בחיפוי אש ארטילרית על גבעה 17, חולצו כוחות גדוד 51 מהשטח ולאחר זאת הוריד קצין האג"ם אש ארטילרית מסיבית על גבעה 16 ועל השטח שבינה לבין גבעה 17. נראה שאש זו מוטטה את התנגדות הסורים, וכאשר פסקה, השתק האזור לחלוטין.

(1) בתחילת התנועה הופעל "מסך ארטילרי" לפני הכוחות המתקדמים- מגמה אחת לפני הכוחות. באחד הכוחות נפלו פגזים בתוך הכוח ואזי הורה המח"ט כי "המסך הארטילרי" יונחת שתי מגמות לפני הכוחות. כך קרה, שגבעה 16 לא קיבלה הנחתה ארטילרית.

בשעה זו (220830) החלה הפלוגה לסרוק את השטח לעבר מוצב החרמון, תוך תפיסת שבויים סורים בדרכה. כניסת חיילי גדוד 17 ו- 51 למוצב נתעכבה כשעתיים, בשל הוראת רמ"ט הפיקוד לא להיכנס למוצב לפני סריקה מפני מלכודים.

כשהאיר השחר, התגברו הצליפות על נשי הסיירת מעבר העמדות שממערב הכביש, ומעבר גבעה 16. התקדמות הטור הממונע נבלמה, כק"מ צפונית ל"עיקול הטנק", ע"י מחסום מוקשים ואבנים. ניסיונות ההתקדמות נמנעו עקב אש ממס' עברים, שגרמה לנפגעים. רק ב- 220900 התחבר הכוח הרגלי של הטור עם כוח הסיירת. לחטיבה 1 היו בקרב זה 55 הרוגים ו- 79 פצועים.

אנשי יחידה 269 קיימו תצפיות וטיווחי ארטילריה, ע"פ בקשת כוחות חטיבה 1.

ב- 220542 הורה רמ"ט פיקוד הצפון למח"ט 317 לשלוח שתי פלוגות לסייע לחטיבה 1 בכיבוש המוצב הישראלי, מכיוון צפון, לאחר שנתגלו קשיים בכיבושו. הכוח, בפיקוד מג"ד 567, נע לעבר המוצב הישראלי, תוך ניהול חילופי אש עם חיילים סורים, שהסתתרו בשטח.

ב- 221015 הורה רמ"ט הפיקוד למג"ד 567 לחזור על עקבותיו, לאחר התבהרות המצב בחרמון הישראלי. הכוח המשיך יחד עם חיילי יחידה 269 לנהל חילופי אש עם סורים נסוגים. הכוח חזר למוצב הסורי ב- 221600, כשהוא נושא עמו הרוג, פצוע ו- 17 שבויים.

ב- 220608 הורה רמ"ט הפיקוד לסמח"ט 317 לצאת עם שתי פלוגות העתודה ל"רכבל התחתון", לעלות משם בציר כביש, ולהתחבר עם קצין האג"ם של חטיבה 1, כדי לסייע לכוחות חטיבה 1. הכוח הגיע לחרמון אולם לא בא לידי הפעלה ממשית בקרב.

64. סיכום

במבצע "קינוח" נכבש מוצב החרמון הסורי, (ב- 220330 באוקטובר), נכבש מחדש מוצב החרמון הישראלי (ב- 221030 באוקטובר) וכוחותינו נאחזו בשיא החרמון, תוך ריכוז מאמץ פיקודי ותוך הפעלת ריכוז האמצעים המכסימלי (1) להצלחתו. כיבוש המוצב הישראלי חיסל את המאחז הסורי האחרון בתחום "הקו הסגול", והותיר את הסורים ללא כל הישג טריטוריאלי.

כיבוש מוצב החרמון, והאחיזה בשיא החרמון, העניקו לכוחותינו נקודות בעלות חשיבות אסטרטגית וטקטית רבה בתקופת ההתשה, שנמשכה עד "הפרדת הכוחות" עם סוריה.

(1) סה"כ נורו כ- 13,000 פגזים ארטילריים במבצע "קינוח".